

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2021

5-son
(maxsus)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

TAHRIRIYAT

- 4 Sog'lom turmush tarzi – farovon hayot asosi ekanligini targ'ib qilish dolzarb ijtimoiy-pedagogik muammo

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI

- T. Achilov 6 Pedagogik ta'lim innovatsion klaster yondashuvida o'zaro hamkorlikning didaktik imkoniyatlari
- A. Abdulaxatov 10 Kurash orqali talabalarga milliy va umuminsoniy qadriyatlarini singdirishning ilmiy-nazariy asoslari
- A. Tursunov 13 Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda chaqiriqqacha harbiy ta'lim o'qituvchilarining pedagogik imkoniyatlari
- A. Abdulaxatov, B. Muxtorov 16 Talaba-yoshlarda kurash sport turini tatbiq etish ma'naviy-axloqiy tarbiya vositasi sifatida
- A. Shadiyev 20 Bolalar va o'smirlar bilan o'tkaziladigan yengil atletika mashg'ulotlarining ilmiy-amaliy ahamiyati
- M. Shermatov 24 Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quv dasturida voleybol darsining ahamiyati
- J. Shukurllayev 28 Voleybol sport turi vositasida maktab o'quvchilarida jismoniy sifatlarni rivojlantirishda akmeologik yondashuvning didaktik imkoniyatlari
- J. Xudoyberganov 31 Ta'lim muassasalarida o'quvchilar jismoniy tarbiyasining amaliy ahamiyati

TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI

- F. Nurmatov 34 Harakatli o'yinlar bola tarbiyasining asosiy usuli sifatida
- U. Zokirov 38 Umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy tarbiyada sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishning shakllari
- A. Yusupbayeva 42 Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishida harakatli o'yinlarni tashkil etish usullari
- R. Atajanova 46 Ishchi daftarning boshlang'ich sinf o'quvchilari ijodiy qobiliyatini shakllantirishdagi o'rni
- B. Ko'kiyev 49 Yordamchi proyeksiyalash usulida pozitsion masalalarni yechishning metodik qulayligi

TA'LIM SIFATI: MAZMUN VA MOHIYAT

- S. Xabibullayev 53 Umumiy o'rta ta'lim maktablarida sport o'yinlari futbol bo'yicha musobaqalarni tashkil etishning ahamiyati
- J. Shukurllayev 57 Klaster yondashuv asosida voleybolchilarning jismoniy ko'rsatkichlarini rivojlantirish
- A. Sultonov 60 Belbog'li kurash qoidalarining xususiyatlari
- V. Karayev 63 Kompetensiyalarning innovatsion ta'lim klasteridagi ahamiyati
- D. Umaraliyeva 66 Sportchilarda dispanser nazoratini tashkil etishning xususiyatlari

MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

- I. Marasulova, N. Boymurotov 69 O'zbekiston me'moriy yodgorliklarida naqsh bezaklarining ahamiyati
- S. Sobirov 73 Talaba-yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, ularda yuksak axloq, kasbga sadoqat kabi insoniy fazilatlarini shakllantirishda tasviriy san'atning o'rni

TA'LIM VA TARBIYA FIDOYILARI

- B. Baymetov 76** El sevgan ijodkor rassom, maktab yaratgan mehribon ustoz
- S. Ataxanova 80** Chizma geometriya va chizmachilik fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar
- M. Achilova 84** Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning tasviriy faoliyatda ijodkorligini rivojlantirish
- E. Achilova 88** O'tkir Hoshimov asarlarida badiiy psixologizm muammosi

ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR

- X. Muratov 92** Mustaqil ta'limni tashkil etish va boshqarishda elektron ta'lim resurslari hamda multimediali o'qitish vositalaridan foydalanishning dolzarbligi
- U. Zokirov 97** Oliy pedagogik ta'lim magistrilarida axborot-kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish usullari
- Sh. Jo'rayev 101** Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fani o'qituvchilarining pedagogik qobiliyatlarini rivojlantirish

ТЕОРИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

- T. Ачилов 105** Кластеризация методических задач учебной дисциплины "Физическая культура" в высшем образовании
- И. Чориев 109** Педагогическое проектирование кластерного подхода в системе повышения квалификации
- P. Маматкулов 112** Научно-теоретические основы развития физической культуры студентов высших учебных заведений кластерным методом
- B. Караев 115** Развитие профессиональной компетентности преподавателей школы на основе кластерного подхода

МЕТОДИКА ОБРАЗОВАНИЯ

- A. Султонов 118** Значение кластерного метода в развитии физической культуры детей школьного возраста
- T. Зуфаров 121** Методика развитие координационных способностей у детей младшего школьного возраста
- C. Хабибуллаев 126** Совершенствование педагогических механизмов обучения правилам спортивных игр на уроках физической культуры
- A. Жумаев 131** Методика специальной физической подготовки студентов по волейболу в соревновательном периоде методом кластера
- T. Зуфаров 135** Общепедагогические методы используемые на уроке физического воспитания в школе

ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

- И. Чориев 139** Андрагогический подход к педагогическим проектированиям в системе переподготовки и повышения квалификации

Ulug'bek ZOKIROV,

Chirchiq davlat pedagogika instituti, “Jismoniy madaniyat” kafedrası o'qituvchi

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYADA SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHNING SHAKLLARI

Annotatsiya

Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy tarbiyadan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish mazmuni va shakllari, sinfdan tashqari ishlarda musobaqalarni tashkil etish, sinfdan tashqari ishlarni o'qituvchi va o'quvchilarning kunlik faoliyati tarkibiga kiritish masalalari, ularning organizmlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi hamda jismoniy (harakat) sifatlarini rivojlantirishdagi o'rni ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. Dars, jismoniy tarbiya, sog'lom turmush tarzi, usul, shakl, maktab jismoniy madaniyat jamoasi, harakatli o'yin, “Alpomish” va “Barchinoy” testi me'yori.

В статье рассматриваются содержание и формы организация внеклассной работы по физическому воспитанию в общеобразовательных школах, организация соревнований по внеклассной работе, вопросы включения внеклассной работы в повседневную деятельность учителя и учащихся, ее положительное влияние на их организм и роль в развитии физических (двигательных) качеств.

Ключевые слова. Урок, физическое воспитание, здоровый образ жизни, метод, форма, школьный физкультурный коллектив, подвижная игра, норма теста “Алпомиш” и “Барчиной”.

The article deals with the content and forms of organization of extracurricular work on physical education in secondary schools, the organization of competitions in extracurricular work, the inclusion of extracurricular work in the daily activities of teachers and students, its positive impact on their bodies and the role in the development of physical (motor) qualities.

Key words. lesson, physical education, healthy lifestyle, method, form, school sports team, outdoor game, the norm of the test “Alpomish” and “Barchinoy”.

O'zbekiston Respublikasining umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy tarbiyadan sinfdan tashqari ishlar maktabning barcha umumiy ta'lim fanlari bo'yicha o'tkaziladigan sinfdan tashqari ishlar qatori umumiy pedagogik jarayonning muhim zvenolaridan biri hisoblanadi. Sinfdan tashqari vaqtda olib boriladigan ommaviy jismoniy madaniyat va sport mashg'ulotlari shug'ullanuvchilarda tashkilotchilik, maqsadga intilish, qat'iyat, tashabbuskorlik, tez qaror qabul qilish, uni yechimini topish, mustaqillik, botirlik, o'zini boshqarish, ushlay bilish, intizomlilik va boshqa xususiyatlarni shakllantiradi, rivojlantiradi.

To'g'ri tanlangan ta'limiy va tarbiyaviy vositalar, usullar va mashg'ulotlarning shakllari o'quvchi shaxsining shakllanishida kasb tanlash, boshqaruv malakalari, yetakchilik qilish, lozim bo'lganda tashabbusni, mas'uliyatni o'z qo'lga olish, hal qiluvchi qaror qabul qilishdan qo'rqmaslikda qator tarbiyaviy ta'sir, belgilangan qator kasblarni tanlash, ular egallash, yangilikka qiziqish, intilishdek jihatlarni tarbiyalaydi.

Hozirgi kunga kelib mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev chiqargan qator farmonlari va qarorlarini amalga oshirish orqali mamlakatimizda ta'lim tizimining bar-

cha zvenolarida, jumladan umumiy ta'lim maktablarida o'quvchi yoshlarning jismoniy madaniyati va sportini rivojlantirish bo'yicha Birinchi Prezidentimiz boshlab bergan amaliy, moddiy ma'naviy ishlar o'zining natijasini jahon hamjamiyati oldida isbotlab berdi.

Yurtboshimizning tashabbusi va amaliy ishlari mamlakatimizning eng chekka qishloqlardan boshlab umumiy o'rta ta'lim maktablarining jismoniy tarbiyadan nafaqat o'quv ishlarini, hatto, sinfdan tashqari ishlarini zamon talablari darajasida o'tkazish imkoniyatiga ega bo'lgan zamonaviy sport inshootlari, sport jihozlari va inventarlari bilan ta'minlashni uddaladilar.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy tarbiyadan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda, o'quvchilarning kunlik faoliyatlari tarkibiga sinfdan tashqari ishlarni kiritish, ularning sog'ligini saqlash, muhofaza qilish, sog'ligini mustahkamlash bo'yicha ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Jismoniy tarbiyadan sinfdan tashqari ishlar umumiy o'rta ta'lim maktablarida, maktab rahbaryati "Maktab jismoniy madaniyat jamoasi", jismoniy tarbiya fani o'qituvchilari, maktabning turli yo'nalishlar bo'yicha faollari tomonidan tashkil etiladi.

Viloyatimizning "Bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasining" oxirgi 3 yildagi (2016-2018), hamda o'quvchilarning ko'ngilli sport jamiyati "Yosh kuch"ning hisobotlari viloyatdagi mavjud 900 dan ortiq umumiy o'rta ta'lim maktablarida sinfdan tashqari ishlarni amalga oshirish ishlarining faqat bitta ko'rsatkichi – "Sport inshootlarini qurilishi va mavjudligi" haqidagi ma'lumot, hamda umumiy o'rta ta'lim maktablarini soha mutaxassislar bilan taminlanganligi darajasi sinfdan tashqari ishlarga viloyat maktablari o'quvchilarining 40 foizga yaqinini qamrab olish imkoniyati mavjudligini ko'rsatdi.

Bu ko'rsatkich sobiq Ittifoq davridagi soxta, raqamlar oshirib yoziladigan noreal ko'rsatkichlardan ham yuqoriligini ko'rsatadi. Uni hisobga olsak mustaqillik yillarida biz o'rganayotgan muammo sinfdan tashqari ishlar bo'yicha qamroviga ko'ra katta ishlar bajarilganligini takidlashimiz lozim.

Tahlillarimiz sinfdan tashqari ishlarga o'quvchilarning qamrovi 40 foizdan ortiq o'quvchilarni qamrash imkoniyati mavjudligi bizni quvontirsada amaldagi qamrov, sinfdan tashqari ishlarni tashkillash va o'tkazishning sifati, samaradorligi sohaning maktab pedagogik faoliyatidagi innovatsiyalarga muhtojligi, tashkillashdagi yangi pedagogik texnologiyalarni tanlash va uni qo'llashni takomillashtirishni taqazo etishini pedagogik kuzatishlarimiz, Farg'ona viloyati Marg'ilon shahri va Toshloq tumani Xalq ta'limi boshqarmalarining oxirgi uch o'quv yili (2014-2017-o'quv yillari)dagi hisobotlari orqali o'rgandik.

Tadqiqotlarimiz davomida sinfdan tashqari ishlar mazmuniga kiruvchi soha mutaxassislarining pedagogik faoliyati tarkibidagi (maktab jismoniy tarbiya fani o'qituvchilarining) kasbiy nazariy bilimlari, Farg'ona davlat universitetining jismoniy tarbiya fakultetidagi oxirgi ikki yilda tahsil olgan bitruvchilarning 165 nafarini jismoniy tarbiya fani dasturlaridagi o'quv materialining mazmuniga oid bilimlari saviyasi davlat buyurtmasi talablari darajasida emasligini (2016-2017; 2017-2018) o'quv yillaridagi ko'rsatkichlarini tahlili orqali aniqladik.

Chunki ixtisoslikning – "Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi" fani va uning dasturida "Sinfdan tashqari ishlar" uchun o'quv materiali mavzulari o'ta qisqa va sinfdan tashqari ishlar mazmunini qamrab olgan deb bo'lmaydi.

Olingan tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatdiki umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy tarbiyadan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda, avvalo, maktablarning moddiy bazalarini yetarli darajada ta'minlash lozim bo'ladi. Jismoniy tarbiya o'qituvchilarning yetarli darajada jismoniy tarbiya fani bo'yicha bilimlarga ega bo'lishi jismoniy tarbiya

darsini va sinfdan tashqari ishlarni, sport tadbirlarini faollik bilan tashkil etishning samaradorliklarini yaratib beradi. Har bir pedagog o'z ustida innovatsion yoki novatsion pedagogik texnologiyalarni har bir fan tarmog'ida qo'llay olishi kelajak avlodning bilimli, dunyoqarshi keng, har tamonlama yetuk kadr bo'lib chiqishiga zamin yaratadi.

Sinfdan tashqari ishlarning mazmuni, tuzilishi, uning mashg'ulotlarining shakllarining an'anaga aylangan ommaviy sog'lamlashtirish va ommaviy sport tadbirlari quyidagilar hisoblanadi:

- 1) sport bayramlari;
- 2) sport kechalari;
- 3) sport turlari kunlari-yuguruvchilar, sakrovchilar, uloqtiruvchilar, tennischilar, charm to'p ustalari, va h.k.lar deb nomlanadigan kunlari;
- 4) quvnoqlar va zukkolar uchrashuvlari (QVZ);
- 5) jismoniy madaniyat mavzusidagi "Viktorina"lar;
- 6) salomatlik kuni;
- 7) maktab sport musobaqalar (championatlar, an'anaviy spartakiadalar, o'rtoqlik uchrashuvlari, blits turnirlar);
- 8) "Umid nihollari" ning birinchi va ikkinchi bosqich musobaqalari;
- 9) umumiy jismoniy tayyorgarlik to'garaklari;
- 10) sport seksiyalari mashg'ulotlari va ularning byurosi faoliyati;
- 11) "Alpomish" va "Barchinoy" salomatlik testi bo'yicha ishlar;
- 12) O'quv kuni tartibidagi sog'lomlashtirish tadbirlari – darsgacha gimnastika, uyushtirilgan tanaffuslar, jismoniy madaniyat daqiqalari;
- 13) jismoniy madaniyat pauzalari;
- 14) jismoniy madaniyat faollarini tayyorlash;
- 15) sport turlari bo'yicha yo'riqchilar tayyorlash (o'quvchilardan jamoatchi ota-onalardan, nafaqadagi sportchilar va boshqa) lardan;
- 16) jismoniy madaniyat jamoasi kengashining faollarini tayyorlash;
- 17) darsgacha gimnastika o'tkazuvchi faollarni tayyorlash;
- 18) uyushtirilgan tanaffuslar (o'quv kuni davomida o'quvchilarni aktiv dam oldirish maqsadida);
- 19) sport maktablari bilan aloqa ishlari;
- 20) ota-onalar kengashi bilan ishlash;
- 21) jismoniy madaniyat fani o'quv materialini o'quvchilarni o'zlashtirishiga bag'ishlab ota-onalar majlislarini tashkillash ishlari;
- 22) maktab sporti hakamlari federatsiyalari faoliyati;
- 23) sport turlari bo'yicha hakamlar tayyorlash seminarlarini o'tkazish;
- 24) maktab sporti jamoatchi yo'riqchilarini tayyorlash seminarini o'tkazish;
- 25) sport razryadlarini hujjatlashtirish ishlari;
- 26) hakamlik sertifikatlar, "Alpomish" va "Barchinoy" salomatlik testi ko'krak nishonlari, guvohnomalarini tayyorlash va taqdirlash, ularning qaydnomalarini va boshqa hujjatlarni yuritish;
- 27) turizm seksiyasi faoliyatini boshqarish
- 28) "Maktab jismoniy madaniyat jamoasi" ning rejalarini – "Umumiy o'rta ta'lim maktabining jismoniy madaniyatini rivojlantirishning istiqbolli rejasi, maktab jismoniy madaniyat jamoasining yillik rejasi", maktab sporti musobaqalarning taqvim rejasi, "Alpomish" va "Barchinoy" salomatlik testi me'yoriy normalarini topshirish reja jadvali, maktab sport seksiyalarining o'quv rejalarini, trenirovka mashg'ulotlarining reja – jadvali

va boshqa rejalarini tuzish ishlari;

29) maktab jismoniy madaniyatini targ'iboti va tashviqoti ishlari;

30) jismoniy madaniyat burchagi;

31) rekordlar doskasi (yoki Maktab jismoniy madaniyat jamoasining faxriy kitobi) yuritish;

32) maktab devoriy gazetasi;

33) maktabning yetakchi sportchilari foto stendi;

34) maktab jismoniy madaniyat jamoasining kunlik sport va jismoniy madaniyat tadbirlarining qayd qilish qaydnomasini yuritish va boshqa innovatsion shakllarini ahamiyati katta.

Yuqoridagilarning barchasi umumiy o'rta ta'lim maktabining o'quvchilari jismoniy madaniyatini shakllantirishni o'z zimmasiga olgan sinfdan tashqari ishlarning asosiy shakllaridir. Bu shakllar orqali umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy tarbiyadan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etilib, doimiy ravishda sport musobaqalari, mashg'ulotlar olib boriladi.

Xulosa qilib shuni aytilish joizki, tadqiqotlarimiz davomida sinfdan tashqari ishlarning hozirgi kungacha mavjud bo'lmagan, ishlab chiqilmagan, turli xildagi hujjatari, jismoniy madaniyat faollarini tayyorlash seminar mashg'ulotlarining dasturlari va ularning mavzularini o'qitishga oid tushuntirishlarni sinfdan tashqari ishlarning amaldagi 34 xildan ortiq shakllarini o'tkazishga oid boy tajribani umumlashtirishga, seminarlarning dasturlari va rejalarini tuzish metodikasiga oid ilg'or tajribalarni qo'llash sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda o'zining samarasini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zokirov U.M. "Umumiy o'rta ta'lim maktablarida jismoniy madaniyat bo'yicha sinfdan tashqari ishlarni monitoringini tashkil etish". *The journal of academic research in educational sciences*. № 1 (3), 1115-1121. (2020).

2. Zokirov U.M., Patidinov K.D. "Umumiy o'rta ta'lim maktabi 7 – 8 sinf o'quvchilarining jismoniy tayyorgarligini jismoniy rivojlanishiga bog'liqligi". *The journal of academic research in educational sciences*. № 1 (4), 693-697. (2020).

3. Zokirov U.M. "Erkin kurashchilarning umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarliklarini takomillashtirish usullari". *The journal of academic research in educational sciences*. № 1 (2), 306-314. (2020).

4. Зокиров У.М. "Совершенствование тренировочного процесса студентов факультета физической культуры специализирующихся в спортивной борьбе" маг. Диссертация. 2020 г. С.25,26,27,28.

5. Зокиров У.М. Моделирование соревновательной деятельности борцов-курашистов.// Одам физиологияси, валеологияси ва хаёт фаолияти хаёфсизлигининг долзарб муаммолари Илмий ва илмий-техник анжумани материаллари 2019. 198,199,200.

6. У.М Зокиров "Индивидуализация технико-тактической подготовки борцов курашистов при моделировании соревновательной деятельности". Мамлакатимиз олий таълим тизимида жисмоний маданият таълимини модернизациялаш стратегияси муаммолари ва таълим мазмунининг янги моделлари мавзусидаги республика илмий-амалий анжуман материаллари 2019. – С. 82-85.